

Lángné Petruska Szidónia¹

A titkosszolgálati szféra evolúciója a Koszovói Köztársaságban²

*The Evolution of the Secret Service Sphere
in the Republic of Kosovo*

A Koszovói Hírszerző Ügynökség – a koszovói albánság első és eddigi egyetlen, a demokratikus normák szerint működő titkosszolgálat – felállítása a függetlenség 2008-as kikiáltását követően kezdődött meg. Mandátuma kiterjed a polgári hírszerzésre és elhárításra is, utóbbi terén azonban napjainkig partnerintézményeire hagyatkozik. Működését 2020-ig változatos botrányok kísérték, amelyek megerősítették a „háborús elit” általi politikai befolyásoltságára utaló feltételezéseket. A 2021-es koszovói politikai elítváltás óta az intézmény megítélése jelentősen javult. Az ukrajnai háború kitérőse és ezzel is összefüggésben a Szerbia általi fenyegetettségérzet növekedése újabb lendületet adott a szféra fejlesztésének, akár már 2024-ben elfogadhatják a Védelmi Hírszerző és Biztonsági Ügynökség létrehozásáról szóló törvényt. A koszovói titkosszolgálati szféra fejlődését, kiterjedését az „elsődleges ellenségnek” tekintett Szerbia (és támogatói) mellett a koszovói albánok egy része is ellenérzésekkel szemléli, a korábbi „földalatti” titkosszolgálatok ugyanis vélhetően jelentős szerepet játszottak az egyes politikai érdekkörök közötti, Koszovó feletti uralomért folyó erőszakos küzdelemben.

Kulcsszavak: ShIK, Koszovói Hírszerző Ügynökség, AKI, Védelmi Hírszerző és Biztonsági Ügynökség, AMIS

The establishment of the Kosovo Intelligence Agency – the first and so far the only secret service of Kosovo Albanians operating according to democratic standards – began after the declaration of independence in 2008. Its mandate covers civilian intelligence and counterintelligence too, but in the latter field it relies up to this day on its partner institutions. Until 2020 its operation was accompanied by various scandals, which confirmed the assumptions pointing to the political influence by the ‘war elite’. Since

¹ PhD, PNBSZ Tudományos Innovációs Fórum; biztonságpolitikai szakértő, Magyar Hadtudományi Társaság, petruskasz@protonmail.com

² A cikket 2024. június 30-án lezártam.

the change of political elite in Kosovo in 2021, the perception of the institution has significantly improved. The outbreak of the war in Ukraine and in connection with it an increase in the sense of threat from the direction of Serbia gave new impetus to the development of the sphere, the law establishing the Defence Agency for Intelligence and Security may be adopted as early as 2024. The development and completion of the Kosovo secret service sphere is regarded with hostility not only by Serbia (and its supporters) but also by some of the Kosovo Albanians, because their former 'underground' secret services probably played a significant role in the violent struggle between certain political interest groups of them for control over Kosovo.

Keywords: SHIK, Kosovo Intelligence Agency, AKI, Defence Agency for Intelligence and Security, AMIS

Bevezetés

A világ országainak közel fele által ma is vitatott jogállású³ – ám Magyarország által 2008 márciusa óta Európa legfiatalabb államaként elismert – Koszovói Köztársaság (Koszovó) példája több szempontból is különleges tárgya lehet egy olyan esettanulmány-nak, amelynek célja egy külföldi állam titkosszolgálatainak bemutatása.

Egyrészt, Koszovó esetében egy ebben a formában „előzmények nélküli” titkosszolgálati szféra kiépítésének, fejlődésének vizsgálatára nyílik lehetőség.⁴ Másrészt, egy olyan országról van szó, ahol az 1998–1999-es háború következményei máig jelentősen befolyásolják a védelmi-biztonsági kérdéseket, például a ma is meghatározó nemzetközi jelenléttel vagy a Szerbiával fennálló területi vitával összefüggésben.

Az ENSZ Biztonsági Tanácsának a koszovói háborút lezáró – máig érvényben lévő – 1999. évi 1244. sz. határozata értelmében Koszovó Szerbia része.⁵ A szerbek által „Koszovó és Metóhia Autonóm Tartományként” számontartott terület 2008-ig az ENSZ felügyelete alatt állt, majd – miután a státuszának kérdését nem sikerült tárgyalásos úton rendezni – egyoldalúan, ám nemzetközi szövetségeseivel egyeztetve kikiáltotta függetlenségét.

A 2011 óta folyó Belgrád–Pristina politikai párbeszéd tanulságai szerint Szerbia az Európai Unióhoz való csatlakozása érdekében sem hajlandó se *de jure*, se *de facto* elismerni Koszovó függetlenségét.⁶ Eközben Pristina – napjaink átalakuló geopolitikai körülményeire, illetve a szerbek Oroszországhoz fűződő sajátos kapcsolataira is tekintettel⁷ – erősen tart

³ *Map & Analysis: Which Countries Recognize Kosovo in 2020?* 2020.

⁴ E tekintetben Koszovó esete természetesen nem teljesen egyedi, hasonló példaként említhetők egyes volt jugoszláv tagköztársaságok.

⁵ UNSCR 1999.

⁶ Vučić rekao da neće biti „ni faktičkog ni de jure” priznanja Kosova 2023.

⁷ Oroszország nyugat-balkáni befolyásának egyik alapja Szerbia támogatása Koszovó függetlenségének el nem ismerésében. Ezzel együtt Moszkva cinikus módon rendszeresen precedensként említi Koszovó esetét, az ENSZ Nemzetközi Bíróóságának 2010-es, Koszovó függetlenségével kapcsolatos tanácsadó véleményére való hivatkozás a Krími Autonóm Köztársaság és Szevasztopol város függetlenségi nyilatkozatában is helyet kapott. Lásd *Парламент Крыма принял Декларацию о независимости АРК и г. Севастополя* 2014.

attól, hogy Belgrád a koszovói szerbek feletti befolyásának további erősítésével vagy egyéb, elsősorban hibrid módszerekkel legalább a Szerbiával szomszédos, „Észak-Koszovóként” ismert négy szerb többségű önkormányzat területének visszaszerzésére készülhet.⁸

A térség biztonságának és stabilitásának garantálása érdekében számos nemzetközi szervezet máig jelen van Koszovóban, köztük a NATO KFOR (Kosovo Force, Koszovói Erő) missziója.

Tanulmányom célja annak bemutatása, hogy e kihívásokkal terhelt körülmények közepette melyek voltak Koszovó titkosszolgálati szférája kiépítésének eddigi főbb mozzanata, tapasztalatai, és mik a további tervezett, illetve lehetséges fejlesztési irányok.

Titkosszolgálatok Koszovóban a függetlenség kikiáltását megelőzően

Az első – a demokratikus normáknak való megfelelést ambicionáló – koszovói titkosszolgálat felállításával kapcsolatos nehézségek megértéséhez elengedhetetlen visszatekinteni néhány évtizeddel a 2008 előtti előzményekre.

A jugoszláv vezetés számára a kezdetektől problémát jelentett a Szerb Szocialista Köztársaság – 1974-től már maga is csaknem a tagköztársaságokéval azonos jogokat élvező – déli autonóm tartománya egyre növekvő arányú albán lakosságának „megbékítése”, illetve „betörése”. Az 1980-as években – a már tagköztársasági státuszt követelő – sorozatos albán tüntetések leverését követően Koszovó területén megerősítették a központi ellenőrzést, majd 1989-ben eltörölték a tartomány autonóm státuszát. Az albánok elleni erőszakos intézkedések egyre gyakoribbá váltak,⁹ a Milošević-rezsim a hírhardt állambiztonsági szolgálatot¹⁰ is előszeretettel vetette be Koszovóban,¹¹ amely évtizedekig – részben az alvilágból toborzott együttműködői segítségével – likvidálta „a rendszer ellenségeit” belföldön és világszerte.¹² (A horvátországi és a bosznia-hercegovinai háborúk során a nem szerb civilekkel szembeni különösen kegyetlen bánásmódjukról elhíresült szerb paramilitáris egységek életre hívásában és működtetésében is jelentős szerepe volt – még ha az együttműködés pontos tartalma, foka egyelőre vitatott is.) A koszovói háborúban pedig már nyíltan vett részt Szerbia és a szerb állambiztonság.¹³ Részben ezek a tapasztalatok magyarázzák a titkosszolgálatokkal szemben máig jellemző, átlagon felüli bizalmatlanságot Koszovóban.

A koszovói albánság első „saját titkosszolgálatát” – egykori tagjának elmondása szerint – az 1991-es függetlenségi népszavazást követően kezdte meg működését és a – kizárólag Albánia által elismert – „első Koszovói Köztársaság” árnyékintézményeinek

⁸ *Kosovo Security Strategy 2022–2027.*

⁹ MOKÁNSZKI 2019.

¹⁰ Kezdetben Odelenje za Zaštitu Naroda – OZNA (Népvédelmi Osztály), 1946-tól Uprava državne bezbednosti – UDBA (Állambiztonsági Igazgatóság), 1966-tól Služba državne bezbednosti – SDB (Állambiztonsági Szolgálat), majd 1992-től 2002-ig Resor državne bezbednosti – RDB (Állambiztonsági Főosztály) néven működött.

¹¹ QEHAJA 2012.

¹² VIVOD 2015.

¹³ LÁNGNÉ PETRUSKA 2019.

szolgálatában állt. Ezek az akkoriban egyetlen mérvadó koszovói albán párthoz, a Koszovói Demokratikus Ligához (Lidhja Demokratike e Kosovës, LDK) kötődtek. Az illegalitásban működő titkosszolgálatnak biztonsági okokból se központja, se neve nem volt. Feladatköre a politikai és katonai információk gyűjtésére és elemzésére, valamint a szerb titkosszolgálati tevékenység nyomon követésére terjedt ki. Az átalakuló biztonsági környezetben a szerb érdekeket szolgáló állambiztonsági szolgálatot elhagyó albánok hasznos információkkal szolgáltak a „koszovói titkosszolgálatnak”, miközben a szerbek folyamatosan szervezhettek be újabb „együtműködő albánokat” a látókörükbe került LDK-aktivisták közül. A későbbi események ismeretében hitelt adhatunk azoknak az állításoknak, amelyek szerint időben az 1998–1999-es koszovói háborúhoz közeledve – miközben a koszovói albánok egy része a passzív ellenállástól egyre inkább a fegyveres megoldás felé fordult – a titkosszolgálati szféra is diverzifikálódott.¹⁴ Különböző források¹⁵ információi azonban eltérőek a tekintetben, hogy az 1990-es évek második felében, valamint a háborút követő ENSZ protektorátus időszakában a fragmentált, sokszereplős biztonsági szférában hány koszovói „földalatti titkosszolgálat” létezhetett, milyen néven, illetve mely koszovói albán érdekcsoportokat szolgálva (és mely külföldi szolgálatoktól kaphattak ehhez támogatást). Nem zárhatjuk ki az utólagos, tudatos „legendagyártást” sem, a saját mítosz megteremtése érdekében, illetve egyes érdekcsoportok (klánok, politikai pártok) vetélkedése részeként.

Megbízható(bb)nak ítéltető információk¹⁶ egyedül a Koszovói Hírszerző Szolgálatról (Shërbimi Informativ i Kosovës, ShIK, helyenként K-ShIK) állnak rendelkezésre, amely eredetileg a koszovói háború kirobbantásában kulcsszerepet játszó Koszovói Felszabadítási Hadsereg (Ushtria Çlirimtare e Kosovës, UÇK) titkosszolgálat volt, később pedig az egykori gerillaparancsnokok által alapított Koszovói Demokrata Párt (Partia Demokratike e Kosovës, PDK) szolgálatában állt. Létezését 1999 márciusában, az „önjelölt” ideiglenes koszovói kormány felállításakor a gerillák nyilvánosan elismerték és közzétették a vezető tisztségviselői nevét, azonban struktúrájáról és finanszírozásáról nem osztottak meg részleteket.¹⁷ Egyes források¹⁸ tényként kezelik, hogy a ShIK felállításában az „albániai ShIK” (Shërbimi Informativ Kombëtar – Nemzeti Hírszerző Szolgálat) nyújtott segítséget, emellett az sem zárható ki, hogy a gerillák e téren is kaptak támogatást nyugatról.¹⁹ Vezetője, Kadri Veseli állítása szerint a ShiK-et „a biztonsági vákuum kitöltésére hozták létre, tevékenysége a szerb titkosszolgálat és a szervezett bűnözés ellen irányult, de nem rendelkezett végrehajtó hatáskörrel, feladata az információgyűjtésre korlátozódott”.²⁰

A teljesség kedvéért ezen a helyen említést érdemel, hogy bár a koszovói háborút 1999-ben lezáró katonai-technikai megállapodás a „Jugoszláv Szövetségi Köztársaság erői” között – amelyeknek maradéktalanul el kellett hagyniuk Koszovó területét – a hírszerző szolgálatokat is nevesítette,²¹ azok Koszovó többségében szerbek által lakott részein, különösen a négy észak-koszovói önkormányzat területén minden bizonnyal tovább folytatták működésüket, más „szerb párhuzamos struktúrákhoz” hasonlóan.

¹⁴ Fadil Kajtazi: Si veproji para lufte shërbimi i fshehtë i Qeverisë së Kosovës 2013.

¹⁵ MELLON 2007; QEHAJA 2012; Fadil Kajtazi... 2013; ADEMI-VULA 2022.

¹⁶ QEHAJA 2012; Kadri Veseli: *Ja kush ishte pjesë e SHIK-ut* 2012.

¹⁷ QEHAJA 2012.

¹⁸ UNHCR 2000; *Intelligence War in the Balkans; What is the Role of Pristina?* 2023.

¹⁹ MCALLESTER 2016.

²⁰ UNHCR 2000.

²¹ United Nations 1999.

Az elmúlt évtizedekben, különösen 2008 után az egykori ShIK valós szerepével kapcsolatban egyre több állítólagos „terhelő részlet” került nyilvánosságra. Egyes vádak szerint a koszovói háború idején és azt követően a PDK titkosszolgálatára részt vett az albán többségű területeken maradt szerb lakosokkal szembeni etnikai tisztogatásokban, továbbá a függetlenség ügyéhez hűtlennek tartott, illetve az új elit riválisainak tekintett albánok ellen irányuló erőszakos cselekményekben.²² Az UÇK egyes parancsnokai (köztük a PDK-alapító Hashim Thaçi egykori kormányfő, majd köztársasági elnök, valamint Kadri Veseli, a párt későbbi elnöke) háborús és emberiesség elleni bűntetteinek vizsgálata – beleértve az LDK-hoz tartozó, kollaboránsnak tartott albán etnikumú személyek meggyilkolásában játszott szerepüket is – jelen sorok írásakor a Hágában működő Koszovói Különleges Törvényszék és Különleges Ügyészségen folyó büntetőeljárások tárgyát képezi.²³

A háború utáni évek biztonsági szférájával foglalkozó írások közül több is említést tesz továbbá az LDK-hoz köthető, szokatlan módon a „Stratégiai Közvéleménykutató Intézet” (Instituti për Hulumtime Strategjike të Opinionit Public – ISHOP) nevet viselő titkosszolgálatról. A személyi állomány gerincét ennél a szervezetnél is a koszovói háború veteránjai alkothatták, azonban főképp az idősebb generáció, amelynek tagjai még a jugoszláv időkben szerezhettek titkosszolgálati tapasztalatokat.

Valamennyi hasonló szervezetre igaz, hogy törvényi felhatalmazás, parlamenti ellenőrzés és felügyelet nélküli, politikai érdekeket szolgáló működésük tapasztalatai a lakosságban félelmet keltő emlékeket hagytak, s bár Koszovó függetlenségének kikiáltását követően bejelentették a feloszlátásukat, a közvélekedés szerint egykori vezetőik és az általuk irányított struktúrák a továbbiakban is megőrizték befolyásukat.²⁴

A Koszovói Köztársaság első titkosszolgálatának felállításához vezető lépések

Az ENSZ-protektorátus időszakában (1999-től 2008-ig) a nemzetközi segítséggel kialakított koszovói intézményrendszeren belül nem alakítottak ki titkosszolgálati feladatokat ellátó szervezetet. Az ENSZ Koszovói Közigazgatási Missziója (UNMIK) és a KFOR tevékenysége azonban természetesen kiterjedt a (belföldi) hírszerzésre és az információk elemzésére is, hiszen a potenciális veszélyek értékelése (ideértve a természeti katasztrófákat, erőszakos tüntetéseket, járványokat is) mindenkor alapvető fontosságú mind a lakosság, mind a nemzetközi missziók állományának biztonsága szempontjából. Emellett a Koszovói Rendőrszolgálat (Shërbimi Policor i Kosovës, SPK) – amely az UNMIK-rendőrség egységként működött – Bűnügyi Elemző Igazgatósága bűnügyi hírszerző feladatokat látott el.²⁵

A nemzetközi közösség mindenekelőtt a bizalom hiánya miatt vonakodott átadni a biztonsági szektor irányítását a koszovói vezetésnek. Az erről való közös gondolkodást paradox módon a 2004. márciusi, Koszovó egész területét érintő – a koszovói szerbek elleni

²² STOJANOVIĆ GAJIĆ 2017.

²³ *Indictment Against Hashim Thaçi, Kadri Veseli, Rexhep Selimi and Jakup Krasniqi Confirmed by Ksc Pre-trial Judge* 2020.

²⁴ QEHAJA 2012.

²⁵ MELLON 2007.

pogromként is emlegetett – erőszakhullám indította el, amely a nemzetközi szervezetek erőszakos események kezelésével kapcsolatos cselekvési hajlandóságának és kapacitásainak korlátaira is rámutatott. 2005-ben az UNMIK és a koszovói kormány közös kezdeményezésére vette kezdetét a Belső Biztonsági Ágazat Felülvizsgálata (Internal Security Sector Review, ISSR) néven ismert, holisztikus szemléletű konzultációsorozat, amelybe nemzetközi és helyi szereplőket (politikai pártok, kisebbségi közösségek képviselői) egyaránt bevontak.²⁶ A 2007 januárjában nyilvánosságra hozott zárójelentés a titkosszolgálati szférát érintően arra a következtetésre jutott, hogy a koszovói kormánynak időszerű lenne létrehoznia egy belső biztonsági ügynökséget, a nemzetbiztonsággal összefüggő, a lakosságra nézve potenciálisan kockázatot vagy veszélyt jelentő kérdésekben történő információgyűjtés céljából.²⁷

Ezzel párhuzamosan, 2006 februárjától megkezdődtek az ENSZ főtitkárának koszovói különmegbízottja, Martti Ahtisaari irányításával zajló státusztárgyalások is, ameytől a koszovói függetlenség támogatói azt remélték, hogy az ENSZ Biztonsági Tanácsa új határozatot fogadhat el Koszovóra vonatkozóan, a belügyminisztérium megalakítását követően pedig a KFOR és az UNMIK a belső biztonsággal kapcsolatos feladatokat is átadja a koszovói intézményeknek.

Az ISSR mellett Jérôme Mellon 2007-es, *Intelligence in Kosovo – Looking Ahead* című tanulmánya²⁸ volt az első olyan szakpolitikai tanulmány, amely átfogó módon, strukturált formában kívánt hozzájárulni az első koszovói hírszerző szolgálat megalakításáról szóló vitához. (Ezt megelőzően a témában csak szórványos sajtóhírek jelentek meg, amelyek jellemzően a korábban említett informálisan működő csoportok tevékenységéről számoltak be.) A tanulmány a hírszerzéssel kapcsolatos elméleti alapokon túl nemzetközi példákon keresztül „jó gyakorlatokat” is bemutatott. Az akkoriban még „Koszovói Biztonsági Szolgálatként” említett, leendő intézménnyel szembeni elvárásokat nyolc alfejezetben mutatta be. Ajánlásai szerint a miniszterelnök felügyelete alatt álló, független, professzionális titkosszolgálat mandátumának a belföldi információgyűjtésre kell szorítkoznia, tevékenységével a közrend és a biztonság fenntartását kell szolgálnia. A különleges titkosszolgálati eszközök alkalmazását előzetes bírósági végzéshez és utólagos ellenőrzéshez kell kötni. A szervezetnek a nemzetközi jogi normákkal összhangban kell végeznie tevékenységét, amelynek kereteit a miniszterelnök által évente összeállított és közzétett, hírszerzéssel és biztonsággal kapcsolatos követelményekről szóló dokumentum jelenthetné. A személyi állomány kiválasztása tekintetében a tanulmány szigorú átvilágítást, valamint minimum-életkor és -végzettség kikötését javasolja. Átfogó, házon belüli képzési programokat tart szükségesnek a tagok kompetenciájának növelésére, belső magatartási kódex bevezetését és az egyéb szervezetekben való szerepvállalásuk szabályozását is elengedhetetlennek tartja. A titkosszolgálat parlamenti felügyeletét Mellon elképzelései szerint a Biztonsági Bizottság albizottsága látná el, amely az állampolgári panaszok kivizsgálásának feladatán osztozna az ombudsmannal, emellett a költségvetés felhasználását is figyelemmel kísérrné. Az albizottság legalább évente az ajánlásait is tartalmazó jelentéseket tenne közzé. A függetlenség és pártatlanság érdekében a tanulmány az új intézményről szóló jogszabályban

²⁶ QEHAJA 2013.

²⁷ QEHAJA 2012.

²⁸ MELLON 2007.

javasolta rögzíteni azt is, hogy a személyzeti döntések az igazgató kizárólagos hatáskörébe tartozzanak, vagy hogy a kormányzati igényeket és utasításokat kivétel nélkül kötelező legyen írásba foglalni és megküldeni a parlamenti felügyeletért felelős albizottságnak is. A szerző részletes ajánlásokat fogalmazott meg továbbá a belföldi biztonsági és egyéb szervezetekkel való kapcsolattartást illetően, valamint formális kapcsolatok kialakítását javasolta a Koszovóban jelen lévő, biztonsági vonatkozású tevékenységet végző nemzetközi szervezetekkel, külföldi országok hírszerző ügynökségeivel és a külföldi országok koszovói képviselőivel. (Felhívta azonban a figyelmet a függetlenség megőrzésének fontosságára, illetve arra, hogy a koszovói titkosszolgálat tevékenységének kizárólag a kormány és Koszovó lakossága érdekeit kell szolgálnia.) Ajánlást tett az új szervezet felállításának realista menetrendjére is, olyan kérdéseket érintve, mint a toborzás, oktatás, költségvetés-tervezés, kiemelve, hogy a fókusz a kapacitásépítésre és a művelési munkához szükséges fejlesztésekre szükséges helyezni az infrastrukturális beszerzések helyett. A nyilvános elszámoltathatóságról szóló fejezetben hangsúlyozta, hogy a témáról folytatott, széles körű (egyebek mellett a kisebbségi közösségek bevonásával zajló) nyilvános vitának különös jelentősége van egy olyan társadalomban, amely a titkosszolgálati szférához a korábbi tapasztalatok miatt erős szkepticizmussal, sőt félelemmel viszonyul.²⁹

Az első koszovói hírszerző szolgálat létrehozása 2007 májusában egy lépéssel közelebb került a megvalósuláshoz azzal, hogy az ENSZ-különmegbízott az erre vonatkozó javaslatot beemelte az Ahtisaari-tervként is ismert, 2007 februárjában nyilvánosságra hozott, *Átfogó javaslat Koszovó státuszának rendezésére*³⁰ című dokumentumba. Bár a státusztárgyalások végül nem vezettek eredményre, a Koszovói Köztársaság – a függetlenség 2008. február 17-i, egyoldalú kikiáltása után két hónappal elfogadott – Alkotmányának szövege Ahtisaari ajánlásain alapult.³¹ A biztonsági szektorról szóló XI. fejezetének 125. cikke kimondta, hogy a Koszovói Köztársaság az állam határain belül hatáskörrel rendelkezik (egyebek mellett) a hírszerzés területén. A 129. cikk szerint a Koszovói Hírszerző Ügynökség (Agjencia e Kosovës për Inteligjencë, AKI) feladata a biztonsági fenyegetések azonosítása, vizsgálata és figyelemmel kísérése a Koszovói Köztársaságban. Ugyanezen cikk kimondta, hogy az AKI professzionális, politikailag pártatlan, többnemzetiségű és a törvény által előírt módon parlamenti felügyelet alatt áll. Igazgatóját, igazgatóhelyettesét és főszemlélőjét a Koszovói Köztársaság elnöke és miniszterelnöke közösen nevezi ki, a kormánnyal folytatott konzultációt követően. A vezetők elvárt képesítését és megbízatásuk időtartamát törvényben határozzák meg. (Ugyanezen cikk rendelkezik továbbá arról, hogy a Koszovói Köztársaság elnöke és miniszterelnöke ugyanazokat a hírszerzési információkat kapja meg.)³²

A Koszovói Hírszerző Szolgálat felállítása

Az AKI mandátumát és működését részletesen szabályozó, a Koszovói Hírszerzési Ügynökségre vonatkozó 03/L-063 számú törvényt (AKI-törvény) a koszovói parlament 2008. május 21-én hagyta jóvá, felismerve, hogy „időszerű és pontos információkra van

²⁹ MELLON 2007.

³⁰ Comprehensive Proposal For the Kosovo Status Settlement 2007.

³¹ QEHAJA 2012.

³² Constitution of the Republic of Kosovo 2008.

szükség a hírszerzéssel, elhárítással, belföldi és külföldi fenyegetésekkel, nemzetközi vagy belföldi terrorizmussal, kábítószer-előállításával és terjesztéssel, szervezett bűnözéssel, gazdasági bűnözéssel, szabotázzsal és minden más, Koszovó biztonságával kapcsolatos hírszerzési kérdéstről”, továbbá, hogy „minden ésszerű és törvényes eszközt fel kell használni annak biztosítására, hogy Koszovó a lehető legjobb hírszerzési információkhoz jusson”. A törvény preambuluma szerint a továbbiakban lefektetett alapelvek célja, hogy „megfelelő egyensúlyt teremtsenek a szükséges információk megszerzése és az egyéni érdekek védelme között”.³³ A szektort jelenleg az Alkotmányon és az AKI-törvényen kívül a Koszovói Biztonsági Tanács megalakításáról szóló 03/L-050 számú törvény³⁴ (2008. június 2.), valamint a minősített információk védelméről szóló 08/L-175 számú törvény³⁵ (2023. március 6.) szabályozza.

Az AKI-törvény esetében a törvényalkotási folyamat nem értékelhető kellően transzparensnek. Nem ismert, hogy kiket vontak be az előkészítésébe, elfogadása pedig – az Ahtisaari-terv erre vonatkozó ajánlásai szerint – gyorsított eljárással történt, azt nem előzte meg nyilvános vita. Ez némileg indokolható azzal, hogy az államépítés megkívánta a jogi keretek gyors elfogadását, kritikusai szerint azonban a jogalkotást tulajdonképpen a nemzetközi közösség kényszerítette rá az országra. Ezt álláspontjuk szerint az is alátámasztja, hogy az eredeti jogszabályt angol nyelven írták – ebből és a rossz minőségű fordításból adódóan pedig egyes előírásai kétértelműek, illetve nehezen értelmezhetőek.³⁶

Az AKI-törvény Általános rendelkezéseket tartalmazó első fejezete szerint a koszovói titkosszolgálat feladata a Koszovó biztonságára nézve káros – különösen a területi integritást, az intézmények integritását, az alkotmányos rendet, a gazdasági stabilitást és fejlődést, valamint a globális biztonságot veszélyeztető – fenyegetések azonosítása. Az AKI a küldetését az alábbi esetekkel kapcsolatos információk gyűjtése és elemzése révén teljesíti:

- terrorizmusra való felbujtás, abban való bűnrészesség vagy bűnpártolás, illetve terrorizmus támogatása;
- Koszovó elleni vagy Koszovó biztonságát veszélyeztető kémkedés;
- Koszovó létfontosságú infrastruktúrája ellen irányuló szabotázs;
- Koszovó elleni vagy Koszovó biztonságát bármilyen más módon veszélyeztető szervezett bűnözés, beleértve a pénzmosást is;
- felbujtás elégedetlenségre a biztonsági struktúrákban;
- illegális anyagok, fegyverek vagy emberek kereskedelme;
- tömegpusztító fegyverek vagy azok alkatrészeinek, valamint a gyártásukhoz szükséges anyagoknak és eszközöknek az illegális előállítása vagy szállítása;
- nemzetközi ellenőrzés alatt álló termékek és technológiák illegális kereskedelme;
- a nemzetközi humanitárius jogba ütköző tevékenységek;
- Koszovó etnikai vagy vallási csoportjai elleni szervezett erőszakos cselekmény vagy megfélemlítés;
- a közegészségre vagy közbiztonságra súlyos fenyegetést jelentő ügyek.

³³ Law No. 03/L-063 on the Kosovo Intelligence Agency 2008.

³⁴ Law No. 03/L-050 on the Establishment of the Kosovo Security Council 2008.

³⁵ Law No. 08/L-175 on Protection of Classified Information 2023.

³⁶ QEHAJA 2012.

Az AKI a törvényben meghatározott tevékenységek ellátása érdekében különféle információgyűjtő módszerekkel élhet (statikus és dinamikus megfigyelés, humán műveleti tevékenység, technikai hírszerzés, fedett ügynökök foglalkoztatása, bizalmas adatok gyűjtése). Végrehajtó hatáskörrel ugyanakkor nem rendelkezik, ennek megfelelően nem jogosult közvetlen vagy közvetett erőszak alkalmazására, nem rendelkezik letartóztatási jogkörrel, nem jogosult büntetőeljárást kezdeményezni, és nem jogosult személyeket vagy vállalatokat arra kényszeríteni, hogy együttműködjenek vele.

A törvény második fejezete a szervezeti és működési szabályokról, a harmadik a főszemlélről, a negyedik az alkalmazottakról, az ötödik az információk gyűjtéséről, megosztásáról és védelméről, a hatodik a titoktartásról, a hetedik a parlamenti felügyeletről, a nyolcadik a panaszmechanizmusokról, a következő (véltetően tévesen szintén nyolcadikként számozott fejezet) a finanszírozásról szól, a kilencedik az átmeneti és záró rendelkezéseket tartalmazza.³⁷

Összességében megállapítható, hogy az AKI-törvényt a biztonsági intézmények működésére és ezen intézmények demokratikus felügyeletére vonatkozó nemzetközi, illetve demokratikus sztenderdeknek megfelelően alkották meg.³⁸ Kérdéses azonban, hogy a demokratikus átmenet kihívásaival és felemás elismertségével egyidejűleg küzdő fiatal állam mindenkor vezetője a törvényben foglaltakat napjainkig mennyiben volt képes megvalósítani. Tanulmányom egy későbbi fejezetében kísérletet teszek arra, hogy a Mellon által 2007-ben felvázolt elvárások mentén, a rendelkezésre álló információk alapján értékeljem az AKI eddigi működését. (Ebben a témában naprakész, minden témakörre kiterjedő elemzés nem áll rendelkezésre, így megállapításaimhoz egyrészt régebbi, átfogó tanulmányok megállapításainak felülvizsgálatát végeztem el, másrészt figyelembe vettem a témakör egy-egy részét lefedő tanulmányokat, az AKI honlapján közzétett információkat, illetve – kellő kritikával – a témában megjelent sajtóhíreket is.)

A titkosszolgálati szféra továbbfejlesztésére irányuló tervek

Az utóbbi néhány évben ismét intenzívebbé vált a koszovói titkosszolgálati szférával kapcsolatos politikai-közéleti, valamint tudományos diskurzus. A 2008 óta eltelt időszak tapasztalatai mellett ebből a jövőbeni fejlesztések lehetséges, illetve tervezett irányai is kirajzolódnak.

Egy koszovói szerzőpáros³⁹ 2023 novemberében az elhárítás nemzetbiztonságban betöltött szerepéről közölt egy Koszovó esetére fókuszáló tanulmányt. Megállapítják, hogy bár az AKI-törvény preambuluma a szervezet feladatai között említi az elhárítást, Koszovó jelenleg teljes mértékben a nemzetközi szövetségesei által nyújtott információkra és szolgáltatásokra kénytelen támaszkodni a különféle – határain belüli és kívüli ellenséges szereplőktől származó – hagyományos és hibrid fenyegetések azonosítása és semlegesítése terén.

³⁷ Law No. 03/L-063 on the Kosovo Intelligence Agency 2008.

³⁸ ADEMI-VULA 2022.

³⁹ GASHI-BROVINA 2023.

A Szerbiából Észak-Koszovó irányába fennálló folyamatos fenyegetésre, a Nyugat-Balkánra irányuló orosz nyomásra, valamint az ellenséges tevékenység számos egyéb formájára tekintettel a szerzők azt állítják, hogy az elhárító szolgálat (illetve képességek) hiánya sebezhetővé tette az országot a kémkedéssel, terrorizmussal, szervezett bűnözéssel (és számos egyéb, egyre bővülő típusú fenyegetésekkel) szemben. Külföldi példákat vesznek górcső alá annak érdekében, hogy megállapítsák, milyen modell lenne a legalkalmasabb Koszovó sajátos helyzetében, például célszerű lenne-e szervezetileg elkülöníteni az elhárítást az AKI-tól. A polgári elhárítás mellett kitérnek a katonai elhárítás szükségességére is. Úgy vélik, a koszovói titkosszolgálati szféra továbbfejlesztése, a hiányzó képességek kialakítása szempontjából első megközelítésben a két, már EU- és NATO-tag volt jugoszláv tagállam, Szlovénia és Horvátország példájának alapul vétele lehet érdemes megfontolásra (mindkét országban egy katonai és egy polgári nemzetbiztonsági szolgálat működik, amelyek hírszerzési és elhárítási feladatokat is ellátnak, külföldön és belföldön egyaránt). Álláspontjuk szerint kis méretű, korlátozott erőforrásokkal és tapasztalatokkal rendelkező országgént Koszovónak elsősorban a védekezésre kell helyeznie a hangsúlyt. Felhívják továbbá a figyelmet arra, hogy az EU- és NATO-csatlakozás előfeltétele is az állam szuverenitását és biztonságát garantáló intézmények kiépítése. Elismerik ugyanakkor, hogy a lakosságban (általában is) a titkosszolgálati tevékenység ezen típusával szemben a leg-erősebbek a negatív érzelmek, ott pedig különösen, ahol a titkosszolgálatok korábban a rendszerszintű erőszak eszközeiként szolgáltak.⁴⁰

A koszovói kormány polgári elhárítással kapcsolatos esetleges terveiről egyelőre nem hoztak nyilvánosságra információkat. A katonai titkosszolgálat felállítása érdekében azonban az elmúlt két évben jelentős előkészítő lépésekre került sor.

A 2009-ben megalakított, eredetileg könnyűfegyverzetű, polgári védelmi és katasztrófavédelmi feladatokat ellátó Koszovói Biztonsági Erőt (Forca e Sigurisë së Kosovës, FSK) a kezdetektől egy leendő, NATO-kompatibilis haderő alapjának szánták,⁴¹ így valószínűsíthető volt, hogy idővel kialakítják a katonai hírszerző és elhárítóképeségeket is. 2014-ben a Koszovói Biztonsági Erő Minisztériumát vezető Agim Çeku a média érdeklődésére nyilvánosan is megerősítette, hogy a minisztériumon belül működik olyan egység, amely a hírszerzésért felel, továbbá hogy a FSK-n belül a NATO szabványai szerinti katonai hírszerző egység létrehozását tervezik.⁴² A FSK nemzeti haderővé történő átalakításának terve – egy 2014-es sikertelen próbálkozást követően – 2018 decemberében került ismét napirendre, az átalakítás azóta az akkor elfogadott törvénymódosításoknak megfelelően, a tíz évre szóló Átfogó Átalakítási Terv szerint zajlik⁴³ – Szerbia és támogatói heves tiltakozása mellett.

Az orosz–ukrán háború 2022. februári kitérése, illetve a (Szerbia általi) fenyegetettségerzet erősödése jelentős lendületet adott a katonai titkosszolgálatokkal kapcsolatos terveknek is. 2022 áprilisában a koszovói kormány Védelmi Hírszerző és Biztonsági Ügynökség (Agjencisë së Mbrojtjes për Inteligjencë dhe Siguri, AMIS) néven létrehozandó új szolgálatról szóló törvénytervezetet bocsájtott nyilvános konzultációra, 2022. május 23-i

⁴⁰ GASHI–BROVINA 2023.

⁴¹ STOJANOVIĆ GAJIĆ 2017.

⁴² *Shërbimi i inteligjencës ushtarake pjesë kryesore e FAK-ut* 2014.

⁴³ LÁNGNÉ PETRUSKA 2020: 20–47.

határidővel.⁴⁴ A hivatalos indoklás szerint – tekintettel arra, hogy a FSK küldetése a jövőben a szuverenitás és a területi integritás védelme, beleértve a polgári hatóságok katonai támogatását és a nemzetközi műveletekben való részvételt is – időszerű a Védelmi Minisztériumon belül működő Hírszerzési és Biztonsági Igazgatóságra vonatkozó jogi keretek megváltoztatása és az AMIS létrehozása.⁴⁵ A kormány a törvényjavaslatot 2023 márciusában hagyta jóvá, a parlament pedig első olvasatban 2023 júliusában tárgyalta.⁴⁶ 2024. júniusi médiainformációk szerint a pristinai parlament Biztonsági és Védelmi Bizottsága elfogadta a törvényjavaslat átdolgozott változatát, amelyet a várakozások szerint az ellenzék is kész megszavazni.⁴⁷ Erre optimista várakozások szerint már 2024 folyamán sor kerülhet. Sajtóinformációk szerint az albániai Katonai Biztonsági és Hírszerző Ügynökség (Agjencia e Inteligjencës dhe Sigurisë së Mbrojtjes, AISM) a jó gyakorlatok átadásával segíti az AMIS felállítását.⁴⁸

Az AMIS-ről szóló törvényjavaslat nincs fejezetekre tagolva, 41 hosszabb-rövidebb cikkben érinti mindazon témaköröket, amelyek a demokratikus normáknak megfelelő törvényi szabályozás esetén elvárhatók. Az AMIS-t a Védelmi Minisztérium (VM) alárendeltségében, hírszerző, elhárító és biztonsági ügynökségként, a FSK és a szakminisztérium támogatására tervezik létrehozni, amelynek felügyeletét a parlament illetékes bizottsága látja el, míg a belső ellenőrzést maga az AMIS végzi. Tervezett feladatai közé tartozik az információgyűjtés, elemzés, feldolgozás és értékelés más államok hadseregeiről, védelmi rendszereiről, a katonai biztonságot befolyásoló vagy veszélyeztető külső nyomásokról, valamint a Koszovói Köztársaság katonai biztonsága elleni nemzetközi tevékenységről. Az állam területén belül információkat gyűjt, elemez, feldolgoz és értékkel egyes személyek, csoportok és szervezetek azon szándékairól, lehetőségeiről és terveiről, amelyek célja az ország védelmi képességeinek veszélyeztetése, továbbá intézkedéseket hoz az ilyen tevékenységek azonosítására, nyomon követésére és ellensúlyozására. Ezen kívül az AMIS szerepet kap a VM, a FSK és az AMIS állományának, valamint a felsorolt szervezetekkel kapcsolatba kerülő magán- és jogi személyek háttérellenezésében, a személyi és iparbiztonsági tanúsítványok kiállításában is. Támogatja a VM és a FSK tevékenységének teljes spektrumát bel- és külföldön egyaránt, felügyeli az információbiztonsági előírásoknak való megfelelést, nemzetközi kötelezettségvállalásai alapján együttműködhet külföldi hírszerző, biztonsági és egyéb szervezetekkel stb.

Az éves stratégiai követelményeket a koszovói hatóságok, a FSK vezetése és az AMIS-sal kapcsolatban álló bel- és külföldi szervezetek információigényei határozzák meg. Az AMIS főigazgatóját az államfő nevezi ki, a miniszterelnök javaslatára (a jelöltet a védelmi miniszter javasolja, aki figyelembe veszi a FSK parancsnokának ajánlását). Főigazgató a FSK aktív tábornoka lehet, aki korábban a FSK vagy az AMIS hírszerzési struktúrájában dolgozott. Két helyettese van, közülük az egyik a FSK legalább ezredesi rendfokozatú tagja, a másik egyenértékű beosztásban lévő civil személy. Az állományt legfeljebb 40%-ban alkotják köztisztviselők, a toborzás esetükben nyílt álláshirdetés segítségével történik, míg a hivatásos állományt a FSK tagjai közül belső pályáztatással

⁴⁴ *Draftlaw on Defence Agency for Intelligence and Security 2022.*

⁴⁵ *Consultation Document for Draft Law on Defense Agency for Intelligence and Security 2022.*

⁴⁶ ARIAN 2023.

⁴⁷ ZEJNULLAHU 2024.

⁴⁸ ARIAN 2023.

választják ki. Az AKI-étől részben eltérő mandátumára tekintettel az AMIS-törvény olyan kérdéseket is szabályoz, mint például az erőszak vagy a tűzfegyverek alkalmazása.⁴⁹

Ahogy az várható volt, szerb részről rendkívül kritikusan fogadták a koszovói katonai titkosszolgálat létrehozásának tervét, ezzel együtt kezdetét vette az „információs hadviselés” az AMIS hiteltelenítése érdekében. Egyes vélemények szerint az AMIS megalakítása nem más, mint „politikai manőver, annak érdekében, hogy legalizáljanak valamit, ami egykor illegális volt”. Az AMIS-t a ShiK közvetlen utódjaként említik, azt állítva, hogy annak tevékenysége kizárólag a szerbekre, Szerbiára irányult, sikereit pedig „a bűnöző klánokra és a Balkánon, valamint szerte a világban működő albán maffiára alapozta”. Emlékeztetnek továbbá arra, hogy a ShiK-et nyugati, elsősorban német és amerikai titkosszolgálatok segítettek létrehozni, a fő mentor pedig akkoriban is „az albán ShiK” volt. Egy másik szerb vélemény még tovább megy, azzal vádolja a koszovói felet, hogy az AMIS létrehozásával a Szerbia elleni felforgató, támadó tevékenységét kísérli meg hírszerzőbiztonsági tevékenységként beállítani. A szerb–koszovói határ (szerb értelmezésben adminisztratív határvonal) szerb oldalán tervez olyan hálózatot létrehozni, amely szerb katonai létesítmények elleni titkosszolgálati műveleteket, illetve a szerb gazdaság elleni szabotázsakciókat szervezne. Ezen túlmenően további lehetőséget teremtené a koszovói szerbek elleni támadásokra is, azokat az új szervezet legitim fellépéseként beállítva.⁵⁰

Tekintettel arra, hogy a titkosszolgálati szféra diverzifikálódása a koszovói albánság körében is rossz emlékeket ébreszthet, koszovói biztonsági szakértők hangsúlyozzák, hogy az AMIS nem fogja aláásni az AKI szerepét, épp ellenkezőleg, előbbi – a katonai szférában működve – hozzájárul a biztonsági architektúra teljessé tételéhez. A formálódó nemzeti haderő külföldi partnereivel pedig a minősített információk cseréjére is jó lehetőségei kínálkoznak.⁵¹

Az AKI működésének értékelése

Az AKI tevékenységéről, a jogszabályokban foglalt feladatainak ellátásáról kevés részletet tettek közzé nyilvánosan. A szervezet honlapján – amely csak 2015-ben kezdte meg működését – nem találhatóak sem az éves feladatszábasával kapcsolatos információk, sem összefoglaló jelentések azok teljesítéséről. Ugyanakkor egyes nagy nyilvánosságot kapott nemzetbiztonsági vonatkozású (vagy annak vélt) események kapcsán megjelent sajtóhírekben arra következtethetünk, hogy az AKI az ügyek széles spektrumát érintően végezhet műveleti tevékenységet. A nyilvánvalóbb esetek mellett, mint például a 2023. szeptemberi banjskai, nagyszabású fegyveres incidens (amikor szerb paramilitárisok és koszovói rendőrök között bontakozott ki több órás tűzharc),⁵² az AKI például a 2021. júliusi deçani, tömeges megbetegedést okozó, szándékosnak vélt vízmérgezés kapcsán is hozzájárult a helyzet tisztázásához.⁵³ Szerepvállalását a terrorizmus elleni küzdelemben – számos lehetséges koszovói terrorista sejt, illetve gyanús NGO azonosításával – az amerikai

⁴⁹ *Draftlaw on Defence Agency for Intelligence and Security* 2022.

⁵⁰ *Intelligence War in the Balkans...* 2023.

⁵¹ *The Formation of the Intelligence Agency within the KSF is Welcomed* 2023.

⁵² *Thanks to KIA...* 2023.

⁵³ RTV KLAN 2021.

külügyminisztérium terrorizmusról szóló 2009-es országjelentése is méltatta.⁵⁴ Kritikusabban szól egy 2022-es tanulmány az AKI szerepéről a szervezett bűnözés elleni küzdelemben, rávilágítva a jogszabályi háttér, a központi és helyi szervek közötti koordináció, valamint az intézményközi (valamint regionális és nemzetközi) együttműködés egyes hiányosságaira, ami ilyen formában nem támogatja kellően a hírszerző információkon alapuló rendőrségi feladatellátást.⁵⁵ Egy 2023-as tanulmány a szervezet mandátumával kapcsolatban kiemeli, hogy bár az AKI-törvény preambuluma említi az elhárítás mechanizmusát, a szervezet ezzel kapcsolatos konkrét szerepét a jogszabály nem részletezi.⁵⁶ A koszovói titkosszolgálat esetenként egyértelműen átlépte a hatáskörét. Történetének eddigi leghangosabb botránya 2018-ban, hat gülenista török állampolgár jogellenes letartóztatása és Törökországba deportálása kapcsán robbant ki, amiben az AKI – állítólag a politikai vezetés tudta nélkül – közreműködött. Az ügy kapcsán 2023-ban az AKI korábbi igazgatóját, Driton Gashit letöltendő börtönbüntetésre ítélték.⁵⁷

Az AKI szervezeti struktúrája és az egyéb belső szabályzatok, előírások, utasítások nem nyilvánosak. A vezetőket (igazgató, igazgatóhelyettes és főszemlélő) a miniszterelnök a köztársasági elnökkel egyetértésben nevezi ki. A velük szemben támasztott követelmények meglehetősen általánosak (egyetemi végzettség és szakmai felkészültség, tapasztalat), ami széles teret hagy a politikai szempontok érvényesülésének. Az első igazgató kinevezése egészen 2009 februárjáig elhúzódott, ami mögött nyilvánvalóan az AKI feletti befolyásért folytatott rivalizálás állt. A megállapodásnak végül a másik két vezetői pozíció elosztása is részét képezte. Az állomány esetében az álláshirdetéseket nyílt pályázaton kell közzétenni, a kiválasztási folyamat azonban minősített. Az első nagy toborzási hullám 2010 elején vette kezdetét. Egyes értékelések szerint – az érintettek korábbi tapasztalatainak, képességeinek elismerése mellett – a szakmaiságra összességében rossz hatással volt, hogy számos korábbi rendőrt alkalmaztak, mivel a rendőrség és egy nemzetbiztonsági szerv működése eltérő kompetenciákat kíván.⁵⁸

A közvélekedés szerint az AKI állományába jelentős számban nyerhettek felvételt a korábbi, különféle koszovói albán érdekcsoportok szolgálatában állt „földalatti titkosszolgálatok” egykori alkalmazottai is.⁵⁹ Ezt a gyanút erősíti az is, hogy a gerillaelíthez tartozó Hashim Thaçi államfő 2020. novemberi (a háborús és emberiség elleni bűntetteivel kapcsolatos felelősségre vonásával összefüggő) lemondását követő napon az AKI egy tagja minősített dokumentumokat kísérelt meg eltulajdonítani a köztársasági elnöki hivatal szélféből, aminek következtében menesztették Kreshnik Gashi AKI-igazgatót.⁶⁰ A hozzá hasonlóan még 2019-ben a pozíciójába került, majd 2022 decemberében lemondott AKI-főszemlélő, Burim Ramadani személyét 2023-ban egy olyan szivárogtatási ügygel hozták kapcsolatba, amely szintén a 2021 elején hatalomra került új koszovói vezetés ellehetlenítésére irányult.⁶¹ Beszédese, hogy az első koszovói titkosszolgálat rövid történetét

⁵⁴ U.S. Department of State 2010.

⁵⁵ ADEMI-VULA 2022.

⁵⁶ GASHI-BROVINA 2023.

⁵⁷ Former Kosovo Intel Chief Sentenced... 2023.

⁵⁸ QEHAJA 2012.

⁵⁹ ADEMI-VULA 2022.

⁶⁰ *Direktor KLA smijenjen u dogovoru sa predsjednicom* 2020.

⁶¹ TAYLOR-BRAÇE 2023.

kísérő változatos botrányok közepette az AKI eddigi hat igazgatója közül napjainkig mindössze egy töltötte ki – a kettő közül az egyik – teljes hivatali idejét.⁶²

A koszovói biztonsági szektor intézményeinek felügyeletét, elszámoltathatóságát és átláthatóságát vizsgáló kutatás 2024 májusában publikált eredményei lesújtó képet festenek (egyéb intézmények mellett) az AKI megfeleléséről is egy demokratikus jogállamban elvárt feltételeknek. A tanulmány szerzői arra jutottak, hogy a koszovói titkoszolgálatot felügyelő parlamenti bizottság munkáját jelentősen korlátozza, hogy a tagjai nem rendelkeznek a feladatuk elvégzéséhez szükséges biztonsági tanúsítványokkal.⁶³ (Ugyanerre már egy 2012-es tanulmány is felhívta a figyelmet, kiegészítve azzal, hogy a minősített információkhoz való hozzáférés még a biztonsági tanúsítványok megléte esetén is megtagadható, a források vagy a módszerek védelmére hivatkozva.)⁶⁴ A 2024-es tanulmány szerint hasznos lenne a bizottság tagjainak bevonása a stratégiai szintű biztonságpolitikai dokumentumok kidolgozásába is. Elengedhetetlennek tartja továbbá az AKI felsővezetőinek jelölésére és kinevezésére vonatkozó kritériumok és eljárások felülvizsgálatát is. Az átláthatóság érdekében megfontolásra javasolják az AKI felügyeleti bizottságának üléseivel kapcsolatos szabályozás átgondolását (az ülések ugyanis jelenleg kivétel nélkül zártak).

Problémákat azonosítottak a közérdekű adatokhoz való hozzáféréssel kapcsolatban is, így a tanulmány az alapvető adatok közzétételére kötelező szabályozásmódosítást javasol. A minősített közbeszerzésekkel kapcsolatban egyrészt azt emeli ki, hogy túlzottan általános módon minden olyan felszerelés beszerzését ebbe a kategóriába sorolják, amely „a nemzetbiztonság védelmét szolgálja”. Másrészt nemzetbiztonsági érdekből elengedhetetlennek tekinti a teljes folyamat egyértelmű szabályozását. Az országos számvevőszék auditorait szintén szükséges lenne ellátni a megfelelő biztonsági tanúsítványokkal.

A visszaélések kivizsgálása kapcsán sürgető feladat a bejelentő személyek védelmével kapcsolatos szabályozás újragondolása. Másrészt a tanulmány szerint a tisztségviselők összeférhetetlenségének, a korrupció lehetőségének kizárását szolgáló eljárásrend sem kellően kiforrott (jelenleg például a közfeladatot ellátó tisztségviselőhöz kötődő vállalat már a vezető mandátumának lejártá után egy évvel szerződéses viszonyt létesíthet az adott intézménnyel).⁶⁵

A 2012-es tanulmány a belső ellenőrzésért felelős főszemlélő lehetőségeivel kapcsolatban is rávilágít egy gyenge pontra, ugyanis az AKI-törvény értelmében annak tevékenységét jelentősen korlátozhatja, hogy az igazgató leállíthatja a főszemlélő által folytatott vizsgálatot, amennyiben az „létfonosságú biztonsági érdeket érint.”⁶⁶ A 2012-es és a 2024-es tanulmány felügyeletre, elszámoltathatóságra, átláthatóságra vonatkozó megállapításainak összevetéséből az szűrhető le, hogy a kifogásolt szabályozási elemekkel kapcsolatban 12 év alatt nem történt érdemi előrelépés.

A demokratikus felügyelet megvalósulásához a nem kormányzati szervezetek és a média részvétele is elengedhetetlen. 2012-ben a civil szféra még meglehetősen fejletlen volt Koszovóban, napjainkra azonban ezen a téren jelentős előrehaladás történt. Létezik például

⁶² AHMETI–BAMI 2020.

⁶³ DAFA 2024.

⁶⁴ QEHAJA 2012.

⁶⁵ DAFA 2024.

⁶⁶ QEHAJA 2012.

olyan kezdeményezés, amely kifejezetten a civil társadalom és a biztonsági intézmények közötti konstruktív párbeszéd elősegítését tűzte ki céljául.⁶⁷ (A titkosszolgálati szféra sajátosságai ugyanakkor mindig bizonyos fokú korlátozó tényezőt fognak jelenteni e téren.) A nyilvánossággal való kapcsolattartásban jelentős előrelépést jelentett az AKI honlapjának elindítása 2015-ben – a weboldal azonban kevésbé informatív és egyes információit nyilvánvalóan évek óta nem frissítették. A lakosság a „Kapcsolat” menüpontban vagy e-mailben juttathatja el megjegyzéseit, kérdéseit vagy javaslatait az AKI munkatársainak.⁶⁸

A belföldi együttműködések vonatkozásában az AKI-törvény a Koszovói Rendőrséget és a Belügyminisztériumot nevesíti, de más koszovói intézményekkel is fenntartja a lehetőséget együttműködési megállapodások aláírására. 2012 óta ismert, hogy az AKI és a Koszovói Rendőrség, illetve az AKI és a Vámşzolgalat között létezik ilyen megállapodás, egy 2022-es tanulmány pedig valószínűsíti, hogy a Koszovói Biztonsági Erő és egyéb koszovói biztonsági intézmények is együttműködhetnek az AKI-val, annak ellenére, hogy erről nem áll rendelkezésre nyílt információ.⁶⁹

Az AKI-törvény felhatalmazza a titkosszolgálat igazgatóját külföldi hírszerző ügynökségekkel való együttműködésre is, azonban nem tartalmaz előírást ennek kormányzati vagy parlamenti ellenőrzéséről, illetve felügyeletéről. A kapacitásfejlesztés területén más biztonsági intézményekhez hasonlóan (szintén kizárólag az ország önálló államiségát elismerő országok részéről) az AKI is kapott külföldi támogatást, az „érzékenyebb természetű” nemzetbiztonsági szektort azonban az igazságszolgáltatási és a rendőrségi ágazatnál kisebb mértékben segítette az Amerikai Egyesült Államok, az Egyesült Királyság és néhány más partnerország.⁷⁰ Másrészt – mivel „a nemzetközi jelenlét túl nagy ahhoz, hogy ne dolgozzanak külföldi hírszerző szolgálatok Koszovóban” – a kezdetektől sejthető volt, hogy az AKI az információmegosztás tekintetében is együttműködik bizonyos EU-tagállamok és az Amerikai Egyesült Államok titkosszolgálateival. Az olyan területek, mint a szervezett bűnözés vagy a terrorizmus pedig transznacionális jellegénél fogva alapvetően is megkívánja a külföldi intézményekkel való együttműködést.⁷¹ Egy 2023 végi tanulmány megerősíti továbbá, hogy mivel Koszovó ma sem rendelkezik hatékony és erős elhárító szolgálattal, e téren teljes mértékben a nemzetközi szövetségei által nyújtott információkra és szolgáltatásokra támaszkodik.⁷²

Az AKI akkori igazgatója 2011-ben nyilvánosan elismerte, hogy létezik együttműködés a AKI és a régió egyes országainak titkosszolgálatei, különösen az albániai Állami Hírszerző Szolgálat (Shërbimi Informativ i Shtetit, SHISH) között. (Az egzisztenciális ellentétekre tekintettel kizárható ugyanakkor bármilyen együttműködés a szerbiai, illetve a bosznia-hercegovinai szolgálatokkal.)⁷³ Vélhetően a SHISH-sel (illetve annak elődjével) évtizedek óta együttműködő koszovói gerillaelit albániai kapcsolatainak köszönhető az a szokatlan lépés is, hogy az AKI igazgatói feladatait 2021 kezdetén négy hónapig igazgatóhelyettesként ellátó, majd a tisztségéből az új hatalmi elit által felmentett

⁶⁷ DAFA 2024.

⁶⁸ Lásd: https://aki-rks.org/HTML_ENG/contact.html

⁶⁹ ADEMI-VULA 2022.

⁷⁰ STOJANOVIĆ GAJIĆ 2017.

⁷¹ QEHAJA 2012.

⁷² GASHI-BROVINA 2023.

⁷³ ADEMI-VULA 2022.

Vlora Hyseni az albániai titkosszolgálatnál (2023 áprilisától annak vezetőjeként) folytathatta pályafutását.⁷⁴ Ez a háborús idők óta rivalizáló koszovói albán érdekcsoportok továbbélését, egyben azok egyfajta regionális dimenziójának létezését is alátámasztja.

Az AKI eddigi működése tehát bővelkedett botrányokban, amelyek rendre táptalajt szolgáltattak azoknak a feltételezéseknek, amelyek szerint a Koszovói Köztársaság első titkosszolgálatára erősen összefonódhatott az egykori SHIK-kel.⁷⁵ A Koszovói Biztonsági Tanulmányok Központjának felmérései szerint az AKI az elmúlt bő egy évtizedben rendre a válaszadók által legkevésbé megbízhatónak ítélt koszovói biztonsági intézmény volt. 2022-ben azonban e téren érezhető fordulat következett be, ekkor a válaszadók több mint fele már „megbízható intézménynek” értékelte az AKI-t.⁷⁶

Ennek hátterében egyrészt az állhat, hogy a 2021-ben hatalomra került új politikai elit egyik első intézkedése a nyugati tapasztalatokkal rendelkező, feddhetetlen múltú Petrit Ajeti kinevezése volt a titkosszolgálat élére (a koszovói albánok körében a felé irányuló bizalomnak vélhetően az is fontos tényezője, hogy egy 1999-ben mártírhalált halt UÇK-harcos testvére).⁷⁷ A 2022-ben kitört orosz–ukrán háború szintén jelentősen hozzájárulhatott az AKI megítélésének javításához azáltal, hogy felértékelte a Koszovói Rendőrséggel és a szövetséges országokkal összehangolt tevékenységének jelentőségét, különösen az Észak-Koszovót érintő feltételezett orosz befolyásból eredő fenyegetések vonatkozásában.⁷⁸ Figyelemre méltó ugyanakkor, hogy a deklaráltan „multikulturális” Koszovói Köztársaság esetében a titkosszolgálatról szóló tanulmányok egyikében sincs rövid utalás se a kisebbségi közösségek (köztük a koszovói szerbek) szerepvállalására a titkosszolgálati szférában. Az óvatosság természetesen érthető, hiszen ahogy az ország érvényben lévő biztonsági stratégiája fogalmaz, „a Koszovói Köztársaság legfőbb biztonsági fenyegetése Szerbia területi igénye, amely aláássa a szuverenitást a szerb állam által támogatott illegális struktúrákon keresztül”.⁷⁹

A fentiek összességében azt igazolják, hogy az AKI – a megalakítása után 16 évvel is – az intézményi fejlődés, illetve konszolidálódás korai szakaszában tart.⁸⁰

Összegzés, értékelés

Tanulmányomban a jugoszláv időkig tekintettem vissza annak érdekében, hogy feltárjam a Koszovói Köztársaság titkosszolgálati szférájának evolúcióját befolyásoló tényezőket. Kutatásaim rávilágítottak arra, hogy az 1990-es évek „földalatti titkosszolgálatairól” máig kevés, sokszor ellentmondásos és megkérdőjelezhető hitelességű információ áll rendelkezésre. 2020-ban a Hágában működő Koszovói Különleges Törvényszék és Különleges Ügyészség vádiratainak közzététele tovább erősítette azt a gyanút, hogy ezek a szervezetek

⁷⁴ Rama Presents the New Head of the State Intelligence Service, Vlora Hyseni 2023.

⁷⁵ QEHAJA 2012.

⁷⁶ AVDIU 2022.

⁷⁷ Petrit Ajeti Is Appointed Director of the Kosovo Intelligence Agency 2021.

⁷⁸ AVDIU 2022.

⁷⁹ Kosovo Security Strategy 2022–2027.

⁸⁰ ADEMI–VULA 2022.

nemcsak szerb–albán viszonylatban, de a koszovói albán politikai körök egymás közötti, a hatalomért folytatott küzdelmében is jelentős szerepet kaphattak.

Az ENSZ-közigazgatás időszakában a különféle albán érdekkörök szolgálatában álló szervezetek közül vélhetően több is tovább működhetett. A legismertebb ezek közül az egykori UÇK-hoz, majd a későbbiekben az államot „foglyul ejtő” gerillákból lett politikai elithez kötődő ShIK, amelyet bár 2008-ban hivatalosan feloszlattak, egyes vélekedések szerint ezt követően is tovább szolgálta ezen körök érdekeit.

A köztársaság kikiáltását követően a pristinai vezetés jelentős nemzetközi segítséget kapott abban, hogy megkezdhesse a demokratikus normáknak megfelelő első, polgári titkosszolgálatának felállítását. A belföldi hírszerzésre fókuszáló AKI lassan másfél évtizede kezdte meg érdemi tevékenységét. Működését 2020-ig változatos botrányok kísérték, amelyek erős politikai befolyásoltságára utaltak. A korrupció, nepotizmus elleni küzdelmet zászlajára tűző, 2021-ben hatalomra került új politikai elit regnálása óta a korábbiakhoz hasonló ügyek nem kerültek nyilvánosságra, az intézmény megítélése lényegesen javult, azonban az elfogadottságának növelése érdekében továbbra is ajánlott lenne nagyobb hangsúlyt fektetnie az imázsának a fejlesztésére, professzionalizmusának promotálására.⁸¹

Az ukrajnai háború, majd a 2023. szeptemberi észak-koszovói paramilitáris incidens jelentős lendületet adott a titkosszolgálati szféra továbbfejlesztésének is. 2022 tavasza óta folyamatban van a katonai titkosszolgálat felállítását célzó törvényjavaslat elfogadása (a jelenlegi kormány ezt az ügyet még a mostani ciklusa alatt megkísérelheti végigvinni). A tudományos szférában ezzel párhuzamosan megjelent az első olyan tanulmány, amely az elhárítás területén tapasztalható hiányosságokra mutat rá, illetve megoldási javaslatokat vázol a problémára.

Pristina részéről érthető a törekvés az államépítés keretében a titkosszolgálati szféra kibővítésére a hiányzó katonai titkosszolgálati és polgári elhárítási szegmensekkel, amely területeken jelenleg külföldi partnerei támogatására szorul. Ugyanakkor a státuszkérdés rendezése előtt az előrelépés ezeken a területeken heves szerb ellenállást válthat ki – miközben a koszovói albánság egy része a régi beidegződésekre tekintettel szintén gyanakvással szemlélheti az újabb titkosszolgálat(ok) megalakítását.

Felhasznált irodalom

- ADEMI, Mensut – VULA, Veton (2022): Intelligence Service in the Prevention of Organized Crime in Kosovo. *Res Militaris*, 12(5), 687–706. Online: <https://resmilitaris.net/index.php/resmilitaris/article/view/2253/1883>
- AHMETI, Adelina – BAMI, Xhorxhina (2020): Kosovo Fires Intelligence Chief Over ‘Raid on President’s Safe’. *BalkanInsight*, 2020. december 18. Online: <https://balkaninsight.com/2020/12/18/kosovo-fires-intelligence-chief-over-raid-on-presidents-safe/>
- ARIAN, Hajdaraj (2023): Agjencia për inteligjencë e FSK-së, ende larg themelimit. *Atv*, 2023. december 13. Online: <https://atvlive.tv/agjencia-per-inteligjence-e-fsk-se-ende-larg-themelimit/>

⁸¹ ADEMI–VULA 2022.

- AVDIU, Plator (2022): *Public Perception on Trust, Corruption and Integrity of Public Institutions in Kosovo*. Pristina. Online: https://qkss.org/images/uploads/files/WBSB_2022_Kosovo_Report_1_Dec_2022_ENG.pdf
- DAFA, Alban (2024): *Integriteti në Sektorin e Sigurisë së Kosovës: Cilat janë dobësitë e mbikëqyrjes, llogaridhënies dhe transparencës së Institucioneve të Sektorit të Sigurisë? Qendra Kosovare për Studime të Sigurisë*. [H. n.]: QKSS. Online: <https://qkss.org/al/publikimet/integriteti-ne-sektorin-e-sigurise-se-kosoves-cilat-jane-dobesite-e-mbikeqyrjes-llogaridhenies-dhe-transparencës-se-institucioneve-te-sektorit-te-sigurise>
- Direktor KIA smijenjen u dogovoru sa predsjednicom (2020). Online: www.info-ks.net/vijesti/kosovo/118768/direktor-kia-smijenjen-u-dogovoru-sa-predsjednicom
- Fadil Kajtazi: Si veproi para lufte shërbimi i fshehtë i Qeverisë së Kosovës (2013). *Telegrafi*, 2013. Online: <https://telegrafi.com/fadil-kajtazi-si-veproi-para-lufte-sherbimi-i-fshehte-i-qeverise-se-kosoves/>
- Former Kosovo Intel Chief Sentenced to Prison Due to Role in Illegal Deportation of Gülenists. *Turkish Minute*, 2023. július 19. Online: www.turkishminute.com/2023/07/19/former-kosovo-intel-chief-sentenced-to-prison-due-to-role-in-illegal-deportation-of-gulenists/
- GASHI, Bahri – BROVINA, Ngadhujim (2023): Reassessment of Counterintelligence in National Security: The Case of Kosovo. *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 37(4), 1336–1350. Online: <https://doi.org/10.1080/08850607.2023.2267751>
- RTV KLAN (2021): Helmimi ne Deçan, identifikohen disa baktere ne uje. *YouTube*, 2021. július 25. Online: www.youtube.com/watch?v=W3VOM52ApzA
- Indictment Against Hashim Thaçi, Kadri Veseli, Rexhep Selimi and Jakup Krasniqi Confirmed by KSC Pre-trial Judge* (2020). Online: www.scp-ks.org/en/indictment-against-hashim-thaci-kadri-veseli-rexhep-selimi-and-jakup-krasniqi-confirmed-ksc-pre
- Intelligence War in the Balkans; What is the Role of Pristina?* (2023). Online: www.kosovo-online.com/en/analysis/intelligence-war-balkans-what-role-pristina-3-4-2023
- Kadri Veseli: Ja kush ishte pjesë e SHIK-ut* (2012). Online: www.botasot.info/lajme/173547/kadri-veseli-ja-kush-ishte-pjese-e-shik-ut/4
- Kosovo Security Strategy 2022–2027*. Online: <https://kryeministri.rks-gov.net/wp-content/uploads/2022/10/2-Strategjia-e-Sigurise-e-Kosoves-ENG.pdf>
- LÁNGNÉ PETRUSKA Szidónia (2019): Arkan tigrisei a szerb állambiztonság szolgálatában. *Felderítő Szemle*, 18(4), 80–94. Online: www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2019-4.pdf#page=80
- LÁNGNÉ PETRUSKA Szidónia (2020): Az UÇK-tól a nemzeti haderőig. A Koszovói Fegyveres Erő létrehozása és a folyamat biztonságra gyakorolt sokrétű következményei. *Felderítő Szemle*, 19(4), 20–47. Online: www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2020-4.pdf
- Map & Analysis: Which Countries Recognize Kosovo in 2020?* (2020). Online: www.polgeonow.com/2020/09/which-countries-recognize-kosovo-independence.html
- MCALLESTER, Matt (2016): Kosovo’s Mafia: Assassinations and Intimidation. *The World*, 2016. augusztus 2. Online: <https://theworld.org/stories/2016/08/02/kosovos-mafia-assassinations-and-intimidation>
- MELLON, Jérôme (2007): *Intelligence in Kosovo: Looking Ahead*. Online: www.saferworld-global.org/resources/publications/255-intelligence-in-kosovo-looking-ahead

- МОКÁNSZKI Zoltán (2019): Koszovó a titói Jugoszláviában. *Újkor.hu*, 2019. február 17. Online: <https://ujkor.hu/content/koszovo>
- Парламент Крима принял Декларацию о независимости АРК и г. Севастополя (2014). Online: www.crimea.gov.ru/news/11_03_2014_1
- Petrit Ajeti Is Appointed Director of the Kosovo Intelligence Agency (2021). Online: <https://president-ksgov.net/en/petrit-ajeti-is-appointed-director-of-the-kosovo-intelligence-agency/>
- QEHAJA, Florian (2012): *Intelligence Governance in Kosovo*. Pristina: Kosovar Center for Security Studies. Online: <https://qkss.org/en/publikimet/qeverisja-e-agjencise-se-inteligjences-ne-kosove>
- QEHAJA, Florian (2013): *The Development Context of the Strategic Security Sector Review*. Pristina: Kosovar Center for Security Studies. Online: https://qkss.org/images/uploads/files/The_Development_Context_of_Strategic_Security_Sector_Review_877377.pdf
- Rama Presents the New Head of the State Intelligence Service, Vlora Hyseni (2023). Online: <https://kosovapress.com/en/rama-prezanton-drejtuesen-e-re-te-sherbimit-informativ-te-shtetit-vlora-hyseni>
- Shërbimi i inteligjencës ushtarake pjesë kryesore e FAK-ut (2014). Online: <https://prizrenpost.com/al/sherbimi-inteligjent-ushtarak-pjese-kryesore-e-fak-ut/>
- STOJANOVIĆ GAJIC, Sonja (2017): *Capacity Buliding for Security Sector Reform in Kosovo*. EU-CIVCAP Working Paper No. 02–17, 1–41. Online: https://eucivcap.wordpress.com/wp-content/uploads/2017/09/eucivcap-workingpaper-02-17-stojanovic_gajic.pdf
- TAYLOR-BRAÇE, Alice (2023): Kosovo's Ex-intelligence Chief Publishes 'Leaked' Association for Serb Municipalities Statute. *Euractiv*, 2023. november 13. Online: www.euractiv.com/section/all/news/kosovos-ex-intelligence-chief-publishes-leaked-association-for-serb-municipalities-statute/
- Thanks to KIA, National Security Was Preserved. *Musliu: The Case of Banjska Can Be Repeated* (2023). Online: <https://kosovapress.com/en/article?id=501197>
- The Formation of the Intelligence Agency Within the KSF Is Welcomed (2023). Online: www.koha.net/en/arberi/400464/mirepritet-formimi-i-agjencise-se-inteligjences-ne-kuader-te-fsk-se
- UNHCR (2000): *What Happened to the KLA?* Online: www.refworld.org/reference/countryrep/icg/2000/en/32206
- U.S. Department of State (2010): *Country Reports on Terrorism 2009*. Online: <https://2009-2017.state.gov/documents/organization/141114.pdf>
- VIVOD, Maria (2015): *The Master and its Servants: The Entangled Web Between the Serbian Secret Service, Organized Crime and Paramilitary Units in the Yugoslav Conflict*. New York: Nova Publishers.
- Vučić rekao da neće biti „ni faktičkog ni de jure” priznanja Kosova (2023). *Radio Slobodna Europa*, 2023. március 11. Online: www.slobodnaevropa.org/a/vucic-priznanje-kosovo-kurti-pregovori-eu/32313277.html/
- ZEJNULLAHU, Lindrit (2024): Agjencia e Inteligjencës së Sigurisë dhe Mbrojtjes afër krijimit, vlerësohet se është e nevojshme për FSK-në. *Teve1*, 2024. júnus 2. Online: <https://teve1.info/agjencia-e-inteligjences-se-sigurise-dhe-mbrojtjes-afere-krijimit-vleresohet-se-eshte-e-nevojshme-per-fsk-ne/>

Jogi források

- Comprehensive Proposal For the Kosovo Status Settlement (2007). Online: <http://old.kuvendikosoves.org/common/docs/Comprehensive%20Proposal%20.pdf>
- Constitution of the Republic of Kosovo (2008). Online: www.refworld.org/legal/legislation/natlegbod/2008/en/121392
- Consultation Document for Draft Law on Defense Agency for Intelligence and Security (2022). Online: <https://konsultimet.rks-gov.net/Storage/Consultations/22-23-40-27042022/Consultation-Document-DAIS.doc>
- Draftlaw on Defence Agency for Intelligence and Security (2022). Online: <https://konsultimet.rks-gov.net/viewConsult.php?ConsultationID=41388>
- Law No. 03/L-050 on the establishment of the Kosovo Security Council (2008). Online: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2521&langid=2>
- Law No. 03/L-063 on the Kosovo Intelligence Agency (2008). Online: https://aki-rks.org/HTML_ENG/2008_03-L063_en.pdf
- Law No. 08/L-175 on protection of classified information (2023). Online: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=71104>
- United Nations (1999): *Military Technical Agreement between the International Security Force (KFOR) and the Governments of the Federal Republic of Yugoslavia and the Republic of Serbia*. Online: <https://peacemaker.un.org/node/9376>
- UNSCR (1999): *Resolution 1244. The Situation Relating Kosovo*. Online: <http://unscr.com/en/resolutions/1244>